

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-19-147>

УДК 336.71

Реформування банківської системи України: проблеми та перспективи

Данік Н.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів та кредиту
Миколаївського національного університету
імені В.О. Сухомлинського

Тихонова Т.Р.

студентка
Миколаївського національного університету
імені В.О. Сухомлинського

Деркач М.А.

студентка
Миколаївського національного університету
імені В.О. Сухомлинського

Статтю присвячено основним віхам реформування банківської системи України в новітній історії її функціонування. Проаналізовано та оцінено основні напрями реформування та наслідки, до яких призвело застосування тих чи інших прийомів на певних етапах розвитку банківської системи. Окреслено основні проблеми та невіршені завдання, які стоять у майбутньому перед регулятором.

Ключові слова: банківська система, реформування, Національний банк України, банківський нагляд, банк, капітал.

Данік Н.В., Тихонова Т.Р., Деркач М.А. РЕФОРМИРОВАНИЕ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Статья посвящена основным вехам реформирования банковской системы Украины в новейшей истории ее функционирования. Проанализированы и оценены основные направления реформирования и последствия, к которым привело применение тех или иных приемов на определенных этапах развития банковской системы. Определены основные проблемы и нерешенные задачи, которые стоят в будущем перед регулятором.

Ключевые слова: банковская система, реформирование, Национальный банк Украины, банковский надзор, банк, капитал.

Danik N.V., Tichonova T.R., Derkach M.A. REFORMING THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE: PROBLEMS AND PROSPECTS

The article is devoted to the main milestones in reforming the banking system of Ukraine in the recent history of its operation. Analyzed and evaluated the main directions of reform and the consequences to which led the application of certain techniques at certain stages of the banking system. The main problems and unresolved tasks that the regulator faces in the future are identified.

Keywords: banking system, reforming, National Bank of Ukraine, banking supervision, bank, capital.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасній економіці банківська система має величезне значення завдяки зв'язкам цієї системи з усіма секторами економіки. Найважливіші функції банків полягають у забезпеченні безперебійного грошового обігу капіталу в наданні можливостей отримання необхідного фінансування підприємствами, державою, приватними особами, а також створенні сприятливих умов для вкладання коштів із метою нагромадження заощаджень

у національній економіці. Виходячи з актуальності теми, метою даної статті є аналіз сучасних проблем реформування банківської системи України та оцінка інструментарію щодо забезпечення її стабільного, динамічного та ефективного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем реформування банківської системи у вітчизняній науковій літературі приділяється достатня увага. Цим проблемам присвячено наукові праці В.Д. Базилевича,

А.А. Гриценка, О.В. Дзюблюка, Л.В. Кузнєцоваї, В.І. Міщенко, А.М. Мороза, С.В. Науменкової та багатьох інших. При цьому окремі питання щодо тенденцій розвитку банківської системи у зв'язку зі складністю та динамічністю сучасних економічних і політичних процесів залишаються поза увагою дослідників. Усе це зумовлює вибір даної теми і підтверджує її актуальність.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – проаналізувати стан банківської системи України на сучасному етапі та визначити основні тенденції її реформування; оцінити ефективність від проведених етапів реформування і визначити необхідність подальших кроків для зміцнення конкурентоспроможності вітчизняного банківського сектору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вважається, що до 2014 р. банківський бізнес в Україні існував як олігархічна банківська модель: більшість банків (за винятком іноземних та державних) належала місцевим олігархічним групам, які використовували їх передусім як засіб для фінансування діяльності відповідних бізнес-груп, яке здійснювалося за рахунок депозитів фізичних осіб, на тлі безвідповідальної регуляторної поблажливості.

Але в 2014–2015 рр. почалася нова хвиля змін, що спрямована на трансформацію банківської системи України та покликана перетворити її з гидкого каченяти на прекрасного лебедя. Нині банківська система виявляє чіткі ознаки відновлення, оскільки до неї повертаються депозити, поліпшуються показники достатності капіталу та фінансові показники. Але для забезпечення стійкого відновлення кредитування та підвищення стійкості банків та їхньої здатності протистояти шокам потрібно більше змін у практиці пруденційного регулювання та нагляду [1].

Якщо згадати історію, то в 2014–2015 рр. економіка та банківський сектор України пережили найглибшу кризу з часів здобуття незалежності. Вона була спричинена структурними дисбалансами, що накопичувалися протягом останнього десятиліття, відсутністю належного регулювання та ефективного нагляду, а також військовим конфліктом та втратою територіальної цілісності.

Озираючись назад у 2014 р., бачимо величезні проблеми, вирішення яких потребувало комплексного підходу, адже були відсутні пріоритети щодо ключових коротко- та середньострокових цілей та розроблення дорожньої

карти, яка згодом перетворилася на повноцінну програму реформування банківського сектору до 2020 р. [2].

У зв'язку з певною «нечистоплотністю» у банківському бізнесі у більше ніж 80 банках (45% від загальної кількості, які представляють приблизно третину активів сектору) було розпочато процедуру примусової ліквідації через їхню неплатоспроможність, причетність до діяльності, пов'язаної з відмиванням грошей, або непрозору структуру власності. З погляду впливу на ринок цей досвід є унікальним і безпрецедентним у світовій історії банківського нагляду. Очищення призвело до тимчасової втрати довіри до банківської системи, що в кінцевому підсумку було неминучим. Проте болючий процес видозмінив українську банківську систему: тільки платоспроможні, повністю прозорі банки знайшли своє місце і право на життя на ринку.

НБУ чинить тиск на банки для виявлення їхньої реальної структури власності, раніше захищеної за незліченними компаніями спеціального призначення та компаніями з управління активами. Зараз банківський сектор України є повністю прозорим, а всього два роки тому це здавалося немислимим. Основним наслідком цієї реформи є те, що кінцеві власники можуть бути притягнуті до юридичної відповідальності за доведення їхніх банків до банкрутства.

Підвищення якості роботи Фонду гарантування вкладів – це ще один основний елемент очищення, який комплексно складається з удосконалення законодавства та зміцнення інституційної структури, щоб спростити процедуру віднесення банку до неплатоспроможного та процедуру ліквідації й полегшити повернення втрачених депозитів фізичних осіб.

Дослідження, що проводив НБУ, включало перевірку якості активів та стрес-тестування, ним було охоплено 40 найбільших банків (а 20 наступних банків внесені в плани перевірки) та виявлено нагальну потребу в додатковому капіталі. Методологія стрес-тестування була ретельно розроблена так, щоб дозволити проведення глибокого аналізу кожного окремого великого кредитного ризику, працівники вивчали фінансову інформацію тисяч компаній для того, щоб оцінити їхню платоспроможність та оцінити вплив на банківський капітал. Це був унікальний досвід для НБУ, якого наглядові органи в інших країнах ніколи не мали. Втрати капіталу були величезними на тлі економічного колапсу на окупованих схід-

них територіях та суттєвого знецінення гривні. Деякий час банки працювали з нульовим капіталом, тому що він був повністю знищений у більшості банків через негативні зовнішні шоки. Капітал належним чином спрацював як буфер проти неочікуваних збиткових подій, пов'язаних із порушенням суверенітету держави. Загалом НБУ дав місцевим банкам до трьох років на відновлення їхніх коефіцієнтів достатності капіталу до нормального докризового рівня у 10%. Більшість банків виконала визначені програми капіталізації, випереджаючи графік, проте декільком банкам усе ще потрібно закрити розриви капіталу. У двох великих банків було відкликано ліцензію через те, що їхні акціонери були неспроможні покрити нестачу капіталу [3].

Велика частка негативно класифікованих кредитів та неправильне відображення якості активів у банківській фінансовій звітності й досі залишаються проблемою. Діагностичне дослідження допомогло виявити лазівки в банківському регулюванні та ідентифікувати практику прикрашання дійсності й завищення якості кредитного портфеля банків. Усе це призвело до прихованого дефіциту капіталу, який був виявлений Національним банком. Щоб виключити можливість подібної практики в майбутньому, НБУ нещодавно ввів нові правила оцінки кредитного ризику для місцевих банків.

Відповідно до Базельських принципів банківського нагляду, нові правила вимагають здійснення оцінки кредитного ризику на основі поняття очікуваних збитків, які стали обов'язковими до виконання з початку 2017 р. Методологія пруденційної оцінки кредитних ризиків допоможе в обліку резервів. Якщо очікуваний кредитний ризик вищий за обсяг резервів, отриманий за МСФЗ, надлишок вираховується безпосередньо з регулятивного капіталу. Нові правила призведуть до вчасного та повного визнання кредитних збитків та створять для банків дійсно сильну мотивацію поліпшити внутрішню практику управління ризиками.

Крім діагностики, НБУ доклав зусиль до ідентифікації операцій банків із пов'язаними особами. До 2014 р. надання кредитів пов'язаним особам банку на пільгових умовах був звичайною практикою та довготривалою хворобою банківського сектору. Деякі з пов'язаних підприємств ніколи насправді не мали наміру повертати ці кредити, тому Національний банк зобов'язав банки розкрити справжню історію та привести обсяги

пов'язаного кредитування у відповідність з обов'язковими пруденційними коефіцієнтами протягом наступних трьох років. Декілька великих банків зі значною концентрацією кредитів пов'язаним особам у своїх портфелях збанкрутували. Деякі великі установи зараз у процесі розплатування кредитування пов'язаним особам. Виконання програми вивільнить значні ресурси для кредитування непов'язаних підприємств на ринкових умовах [4].

Українським державним банкам, що представляють приблизно третину загальних банківських активів, історично бракувало операційної незалежності, а уряд суттєво втручався в їхню щоденну діяльність. Кредитування компаній політиків було розповсюдженою практикою, і це підірвало фінансове здоров'я банків на довгі роки. Щоб утримати їх на плаву, уряд щедро надавав свіжий капітал державним банкам, просто щоб покрити величезні кредитні збитки, що стали наслідком нерозважливих кредитних рішень. Таким чином, ці банки стали джерелом суттєвих системних ризиків для фінансового сектору.

Це порочне коло було нарешті розірвано, а державні банки переосмислили свої стратегії кредитування. Державні банки повинні знайти свої ніші, звзвити спеціалізацію та розробити життєздатні бізнес-моделі на принципах максимізації прибутків. НБУ та уряд очікують, що державні банки у середньостроковій перспективі зможуть залучити надійних інвесторів, які допоможуть модернізувати ці установи та зробити їх повністю конкурентоспроможними з приватними банками в тому, що стосується стандартів обслуговування клієнтів.

Отже, нині банківська система України знаходиться у циклі зниження процентних ставок, що повинно підтримати подальше зменшення вартості фінансування банків та сприяти зростанню попиту на нові кредити. Зрештою, зміцнений банківський сектор готовий стати ефективним постачальником коштів для місцевих підприємств та населення і потужною рушійною силою економічного зростання України.

Для формування довгострокової ресурсної бази для кредитування концепцією пропонується ввести на законодавчому рівні заборону на дострокове розірвання депозитних угод. При цьому як виняток окремими нормами можуть бути створені «ощадні депозити», за якими буде можливо дострокове отримання коштів.

Таким чином, усім бажаним отримувати високі проценти по депозиту пропонується

забути про свої гроші на термін дії строкового вкладу – забрати вклад можна буде лише після закінчення погодженого строку. Новація, якщо реалізується, суттєво знизить ризик втрати ліквідності й залишить в історії такий інструмент, як «мораторій на зняття вкладів» від НБУ під час криз, оскільки де-факто цей мораторій буде прописаний у самій суті строкового депозиту, як це традиційно практикується на Заході.

Для банків така ситуація – суцільний позитив, якщо б вирішити проблему з довірою клієнтів, варто прорахувати еластичність обсягу вкладів щодо цієї регуляторної норми, щоб не отримати небажаного і неконтрольованого масового відтоку. Якщо ж буде відкрите вікно ощадних депозитів, банки, які боятимуться за відтік пасивів, можуть скористатися ними, як лазівкою, щоб підвищити відсоток, а класичні строкові депозити лишити на папері юристам.

Вкладникам, які не мають достатнього резерву в кеші, у таких умовах варто подумати над строковим перебалансуванням вкладів на різні часові періоди та диверсифікацію за різними типами депозитів, щоб не зіткнулися з неочікуваним дефіцитом ліквідності.

Очікується, що реальні відсоткові ставки будуть підтримуватися на позитивному рівні за депозитами (на рівні 3–4%) і за кредитами (на рівні 7–9%). НБУ також уживатиме заходів для зниження коливань відсоткових ставок у національній валюті та контролю банківських спредів.

Дуже потрібне і водночас сміливе очікування неможливе без знаходження надійного і дешевого джерела формування пасивів, нереальне без істотного зниження ризику країни і, відповідно, різкого підвищення суверенного рейтингу. Тут первинними мають стати зрушення в реальному секторі. Якщо ж прогрес у бізнесі ставити в залежність від низьких ставок, отримуємо класичне зачароване коло. На виконання такого дійсно благого наміру необхідні час і як мінімум стабілізація воєнно-політичної ситуації.

Пріоритетними напрямками розвитку кредитування стануть інвестиційні кредити, кредитування малого і середнього бізнесу та іпотечне кредитування.

Останнє на словах є пріоритетом уже не один рік, окрім пільгових кредитів за відкатами,

пустопорожніх соціальних ініціатив минулого гаранта і злих на весь світ позичальників, що взяли кредит у валюті за курсу 5,05 грн. до 2008 р. Полегшення доступу до кредитування виробництва і МСБ потребує зусиль інших органів державної влади, на яких НБУ не має впливу. Структурні економічні реформи, інвестиційний клімат, правові стимули розвитку конкуренції і навіть у найпримітивнішому варіанті – бюджетна державна підтримка цієї ініціативи – все це виходить далеко за рамки повноважень НБУ [5].

Позитив у тому, що вирішиться проблема відверто слабких стандартизації, відкритості і нагляду за парабанківським сектором, значна частина інституцій якого неефективно виконує притаманні ринковим структурам функції. Закриті і венчурні інвестфонди, кептивні страхові компанії, технічні угоди на біржах – це просто маса фінансових прокладок у тінювих схемах із відмивання капіталів та уникнення оподаткування. При цьому реальні клієнти часто бідкаються з приводу незахищеності своїх прав.

НБУ ставить на меті нарощування частки іноземного капіталу в банківській системі до 50% і зменшення ролі держави в банківському секторі до рівня нижче 10% до 2020 р.

Зниження частки державних банків – позитивний тренд, а от наскільки сильно регулятор утрутиться в ринковий процес для стимулювання приходу іноземного капіталу, набагато цікавіше питання, адже іноземні банки можуть кардинально різнитися за своїм ризик-профілем, репутацією та масштабом діяльності. Більше того, не весь іноземний капітал насправді є іноземним. Отже, нарощення іноземного капіталу без огляду на його географічну структуру, якість та ризикованість – дуже дискусійне питання, як і методи для цієї стимуляції.

Висновки з цього дослідження. Проаналізувавши обіцянки і зміни, які все ж таки відбулися, хочеться зробити висновок: головне, щоб ці банківські реформи стали відкритими для конструктивної критики і гнучкими до пріоритетних суспільних потреб, були екологічними, щоб методи їх досягнення не наламали критичної маси зайвих дров у процесі, не зазнали долі стратегій попередників, тобто довгого і глибокого ящика.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Банківська система України: виклики і перспективи. URL: <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=14741673> (дата звернення: 15.12.2018).
2. Офіційний сайт асоціації українських банків. URL: <http://aub.org.ua/> (дата звернення: 15.12.2018).
3. Статистичний бюлетень Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua>. (дата звернення: 15.12.2018).
4. Показники діяльності банківської системи України. URL: http://ukrstat.org/uk/operativ/.../pdbusu_u.html (дата звернення: 15.12.2018).
5. Шпак О.В., Мананнікова Н.В. Банківська система України: сьогодення та перспектива розвитку. URL: http://www.rusnauka.com/16_EISN_2015/Economics/1_193955.doc.htm (дата звернення: 15.12.2018).

REFERENCES:

1. Bankivsjka systema Ukrajinu: vyklyky i perspektvyv (2017). URL: <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=14741673>
2. Oficijnyj sajt asociaciji ukrajinsjkykh bankiv. URL: <http://aub.org.ua/>
3. Statystychnyj bjuletenj Nacionaljnogho banku Ukrajinu. URL: <http://www.bank.gov.ua>.
4. Pokaznyky dijalnosti bankivskojji systemy Ukrajinu. URL: http://ukrstat.org/uk/operativ/.../pdbusu_u.html
5. Shpak O.V., Manannikova N.V. Bankivsjka systema Ukrajinu: sjoghodennja ta perspektyna rozvytku. URL: http://www.rusnauka.com/16_EISN_2015/Economics/1_193955.doc.htm